

"המגן" (Der Schild) ומלחמתו באנטישמיות

יורגן מיכאל שולץ

במיוחד זו האנטישמית של סטריאוטיפי "היהודי הפחדן".
המאמר שלפנינו מבקש לצאת מנקודה זו של חווייתם המיוחדת של הלוחמים היהודים, ולעקוב אחר הוויכוח שלהם עם האנטישמיות ברפובליקה הוויימרית. אגב כך מתבלט כתב העת דר שילד (Der Schild, המגן) שזכה כד כה אך מעט לתשומת לבו של המחקר. כתב עת זה הפגין עמדה עצמאית בין הציונים לבין "האיגוד המרכזי של אורחי המדינה בעלי הדת היהודית". בדיעבד אנו יודעים, שדר שילד נאלץ להתמודד לא מעט עם גילויים אנטישמיים בגרמניה.

דיווח וביקורת עליו באותו גיליון

סיום המלחמה והתקופה המיידית שלאחריה, הזינו את התנועה האנטישמית. כל הגורמים המשמעותיים שהביאו למפלה ולייסוד הרפובליקה, ובמיוחד מספרם הגבוה של מדינאים יהודים בין מקדמי תנועת המהפכה, נקשרו על ידי האנטישמים מתנגדי הרפובליקה ישירות לכלל האוכלוסייה היהודית.¹ עדיין לא נעשה מחקר שיבדוק את נקודות הכובד של החסתה האנטישמית מבחינת ערכן הכמותי והאיכותי. למרות זאת ניתן לצאת מן ההנחה שנושא הטלת הספק בעניין כושרם של החיילים היהודים במלחמה, היה פחות חביב על העתונות האנטישמית. עצם האזכור של הימצאות לוחמי חזית יהודים עמד בסתירה לתורה האנטישמית. במקרים שבכל זאת נשמע הטיעון של "הפחדנות יהודית", חייב היה הדבר להעשות באופן מעליב במיוחד, כי במקום שזה קרה, נראה היה שהקשר האמיץ מזמן המלחמה נפסק באחת. תהליך התוצאה אל מחוץ לתחום נעשה בלתי נסבל רק לאחר שאיגודים חשובים של לוחמי העבר, כגון "איגוד הלוחמים הגרמנים" הקשה יותר ויותר את ההצטרפות כחברים על חיילים משוחררים יהודים. אפילו ארגון "קסדת הפלדה, ארגון חיילי החזית", שנוסד בומנו כמייצג כלל החיילים, "ללא הבדל דרגה, מעמד, דת והשתייכות מפלגתית", מנע - לאחר תקופה קצרה - קבלת יהודים לשורותיו.²

ניתן לראות בהקמתו של ארגון עצמאי של חיילים משוחררים יהודים משום תגובת נגד סבירה. כך קם כבר חודשים מעטים לאחר המלחמה "האיגוד הממלכתי של חיילי חזית יהודים" (Reichsbunds jüdischer Frontsoldaten - RjF).³ היוזם היה ליאו לבנשטיין, כימאי מוסמך וקצין במילואים. בזמן המלחמה עבד בצמידות ובשיתוף פעולה

במלחמת העולם הראשונה התגייסו כ-100,000 חיילים יהודים לצבא הגרמני. יש תימוכין רבים להערכה שבתחילת המלחמה התקבלו היהודים באותה מידה של התלהבות כתבריהם הלא יהודים.⁴ אף שהמערכה גבתה קורבנות רבים - כ-12 אלף חיילים יהודים נפלו בחזית - עוררה המלחמה ציפיות רבות אצל היהודים הגרמנים. מעולם לא נראה הסיכוי להגיע להתקבלות מלאה ולשווי זכויות של היהודים בחברה הגרמנית כה גדול. נראה היה שהצהרת הקיסר וילהם ה-2, "איני מכיר עוד מפלגות, אני מכיר רק גרמנים", מן ה-14 באוגוסט 1914, התייחסה גם לאוכלוסייה היהודית, וכוונתה היתה לשבור את האנטישמיות החבויה שרחשה בחברה הגרמנית (ונתמכה בחלקה גם על ידי המדינה, באמצעות תקנות שונות). בחילות הרגלים והים התאפשר לראשונה, רשמית, ליהודים לבחור במסלול של קצונה.

חוויות המלחמה קישרו עתה בין חיילים יהודים ולא יהודים.⁵ אצל החיילים היהודים עורר הדבר קשר נפשי עמוק ל"מולדת". ההרגשה שגרמניה זקוקה להם, קידמה אצל הרוב הנוטה להתבוללות את ההכרה, שהם קודם כל גרמנים ורק לאחר מכן יהודים. האבחנה שהמלחמה, כנראה, תורמת להתגברות על פער בין המעמדות, יצרה מעין "סוציאליזם של חזית", שהן שמאל והן ימין היו רגישים לו.⁶

אלא שעוד תוך כדי המלחמה נכזבה תוחלתם של חיילי החזית היהודים עקב מהלכים מסויימים. בד בבד עם מפלות בקרב של מעצמות המרכז, גברה האפליה על בסיס גזע כלפי החיילים היהודים. ארועים אלה הגיעו לשיאם במה שכונה "ספירת היהודים", הוראה שהונחתה על ידי הממשלה הפרוסית בשנת 1916 על האוגדות הפרוסיות.⁷ מלכתחילה, כך נראה היה, נועדה ההוראה מתוך כוונה טובה, לפעול נגד הטיעון שהיהודים מנסים להשתמט במספרים גדולים, יחסית לאחרים, מן השירות הצבאי. היתה בכך כוונה עקיפה להשוות בין אומץ הלב והתרומה למולדת של יהודים ולא יהודים. כאשר הועלמו התוצאות בסופו של עניין ונגזרו במרתפי מיניסטרויון המלחמה הגרמני, נגרם בכך גזק עצום. בפעם הראשונה הוטל ספק רשמי באומץ לבם של משתתפי המלחמה היהודים.

כיצד ניתן היה להשתחרר מדימוי זה, שכן אין קנה מידה אמיתי להוכחה - פרט להענקת פרסי הצטיינות על אומץ לב? בכך הוכשרה אפוא, הקרקע - על ידי חוסר רגישות של המדינה - להפצת עלילות,

Er scheint wöchentlich.
Abonnementpreis
1,25 RM vierteljährlich aus-
schließlich Postbezugspreis.
Gesamthaber u. Verleger:
Reichsbund jüdischer
Frontsoldaten e. V.
Der Schrift kommt Freitag-
morgens durch das Post-
zustellungsamt zum Versand.
Für Aufnahme und Ab-
hebung unterlangt einget-
ragener, Kontrakt für
keine Gewinne.

Der Schild

Verleger:
Kaplan & Bamberger Verlag,
Berlin & Potsdam.
Verlag für die
Reichsbund jüdischer
Frontsoldaten e. V.
Zweigniederlassung:
Juden-Gemeinschaft für die
schwarzwaldische Heimat
Kaiserstuhl, die bis zu
Näheren nicht bei uns
eingetragen sind, werden
in der Anzeigenspalte
Kommunikation.
Verantwortlich
für den Inhalt:
D. Hoff,
Berlin/Wehrhagen

ZEITSCHRIFT DES REICHSBUNDES JÜDISCHER FRONTSOLDATEN E. V.
Nummer 52 Berlin, 20. Dezember 1929 8. Jahrgang

Deutschtum und Judentum

Von Graf R. R. Coudenhove-Kalergi.

Vor dem Ausbruch des Weltkrieges war Mitteleuropa ein Zentrum des Antisemitismus. Heute ist es Deutschland. Außerhalb Deutschlands ist der Antisemitismus in Europa nur noch lebendig in einigen Mittel- und Kleinstädten Osteuropas. Diese Tatsache sollte den deutschen Antisemiten zu

im Weltkrieg an sich selbst erfahren, ist ungerecht auch der Haß einer ganzen Welt ein Volk treffen kann. Der Haß gegen das Judentum und gegen das Deutschtum sind verwandt. Beide Völker wurden

דו שילד - גיליון מ-1929. בעמוד הראשון נושא שחזר פעמים רבות: גרמניות ויהדות

1938. מספר החברים נע כבר באמצע שנות ה-20 סביב 40,000¹² ובשנות ה-30 עלה ל-50,000 לערך.
בשלהי התפתחות הראשונים של האיגוד התבקש כלי ביטוי, ובנובמבר 1921 הופיע הגיליון הראשון של דר שילד. קדם לו דף מידע, שלא סיפק את הצרכים. העתון החל כירחון והופיע כמעט משך כל שנות ה-20 פעמיים בחודש, ולעתים אף בכל שבוע.¹³ בתקופת קיומו היו לו שלושה עורכים ראשיים. בתחילה פריץ גץ (Goetz), שעיסוקו העיקרי היה בהוצאת הספרים אולשטיין שבה שימש כמנהל ההוצאה ובין היתר היה גם עורך ראשי של החלק הלא פוליטי של הפוסישה צייטונג.¹⁴ בשנת 1930 קיבל הפילוסוף לודוויג פרוינד (Freund) את תפקיד עורך דר שילד. הוא היה גם יועץ משפטי ראשי של האיגוד המרכזי של אורחים בעלי הדת היהודית. לאחר שפרוינד היגר לארצות הברית ב-1934,¹⁵ נכנס הנס וולנברג (Wollenberg) כעורך כתב העת. השילד הגיע, בזמנים הטובים לתפוצה של 10,000 עותקים לערך, והופיע רוב הזמן בפורמט קוורטו.¹⁶ העבודה המעשית נעשתה על ידי ועדה של ארבעה, ששימשה מערכת, ועסקה במיון המאמרים הנכנסים והכנתם לדפוס, בעוד לבנשטיין, כיושב ראש האיגוד, העניק לעתון את דמותו הסופית.¹⁷ בעמוד הראשון הופיע בדרך כלל מאמר ראשי, שבו טופלה התפתחות פוליטית אקטואלית

עם הצבא בפיתוח אמצעי לחימה והשתתף בשנות ה-20 בתוכנית ניסיונית לבניית טילים. משום כך היו לו קשרים טובים עם הנהגת משרד ההגנה. בד בבד היה חבר במפלגת העם הגרמנית. לגבי הסיבות הבסיסיות לייסוד האיגוד, לא מתקבלת תמונה ברורה. נראה, שלבנשטיין חשב על הקמת איגוד חיילים על-דתי עוד בזמן המלחמה.¹⁸ שלב הייסוד והתנאים המלווים אותו, גרמו לכך שבהשפעת פעילות האנטישמים בתקופה הראשונה שלאחר המלחמה נעשתה הפעילות נגד האנטישמיות למוטיב הבולט באגודה. בהכרות הייסוד, שנחתמה על ידי 51 איש בינואר 1919, דובר בעיקר נגד הקביעה שהיהודים היו "משתמטים" ולא נלחמו בשדה הקרב באומץ כמו חבריהם הלא יהודים.¹⁹ במלעזים, כך הוחלט, יש להילחם בתקיפות "בחיים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים, ובכל מקום מתבקש, בכל האמצעים החוקיים." לא ניתן עוד "לראות ללא מעש, כאשר כבודנו כגרמנים ויהודים נתון למרמס." מייסד הארגון לא ביקשו להקים חומה מפרידה נוספת בין יהודים ללא יהודים, אלא רק ש"האיגוד יהרוס אותה חומה קיימת של הסתה ועלילה."²⁰ בצד ההסבר לציבור על תפקידם של היהודים במלחמה, התבקשה תמיכתם של חברים לנשק מן העבר גם בהווה.²¹ בשנת 1920 התאגדו מספר קבוצות מקומיות ויצרו את ה-RjF, שאותן ניהל לבנשטיין ברציפות עד

בהתאם להשקפת האיגוד. לעתים קרובות עסקו שם גם בחיבור העוסק בנושא כבוד משקל, שאותו ניתן היה אף להדפיס בהמשכים. העמודים האחרים הביאו כתבות וידיעות, ולא נדירה היתה התופעה שעוד באותו גיליון הופיעה גם הביקורת, שכן ההפרדה בין ידיעה לביקורת לא היתה נהוגה בעתונות הגרמנית דאז. לגבי תפקידו כעתון האיגוד, יצא שילד ידי חובתו בכך, שתמיד הוקדשו מספר עמודים שבהם יכלה הנהלת ה-RJF וכן איגודים אזוריים של חיילים משוחררים לפרסם את הודעותיהם וידיעותיהם. את יתר העמודים מילאו נושאים חשובים כגון זכרונות מן המלחמה, כולל חיבורים בנושאי היסטוריה צבאית וטכנית, קטעי בידור ולבסוף שניים שניים שלושה, ולעתים גם ארבעה עמודי מודעות, שתרמו למימון העתון. כאשר עוקבים אחר הנכתב בעתון במאמרים הבודדים המתארים את מהותו הרצויה, ניתן להבחין בעקרונות האלה: דר שילד אמר להיות פוליטי אך לא מפלגתי. תפקידו מבחינה פוליטית התבטא בהדיפת המתקפות האנטישמיות ובמתן ביטוי לעמדתם של היהודים משתתפי מלחמת העולם הראשונה בציבור. מעבר לזאת אמר היה העתון להוות מקשר בין החיילים משכבר לבין קרוביהם, ולהגביר את האחוה ביניהם; התפקיד השלישי היה בבניית הרשת של האיגוד ולתחזקה כך שתתאפשר הופעה מאוחדת ויעילה של החיילים המשוחררים בזמנים סוערים פוליטיים. עבור האיגוד הארצי וקבוצות מקומיות היווה דר שילד לעתים אפשרות יחידה להעברת מידע או להפצת פרוטוקולים.

סיבות כלכליות דחפו את מערכת דר שילד שוב ושוב למאמץ לשפר את העתון כדי שימושך יותר קוראים ויהפוך ליותר עכשווי. דווקא בשלב הפריחה של אמצע שנות ה-20 היתה להופעתו תדירות גבוהה, לעתים של פעם בשבוע, כדי לענות על הדרישה לאקטואליות "בקצב חיינו המהיר."¹⁹ חשוב באותה מידה היה לשפר את רמתם של הכותבים מקבוצות מקומיות ודפי מידע של איגודים, ולעשותה מעניינת יותר. בנובמבר 1935 פתחה מערכת העתון דיון על עיצובו של הביטאון וביקשה בו במיוחד להשיג את שיתוף הפעולה המעשי של קבוצות

:RJF

... אבל בשום פנים לא דיווחים חסרי תוכן כגון: ביום זה וזה התקיימה האסיפה החודשית של הקבוצה המקומית... לא, חברים יקרים, אלא מה עושה קבוצת הספורט שלכם? מה עושה קבוצת הנוער שלכם? מה עושה קבוצת ההתעמלות שלכם? מה עושה קבוצת המתארת אצלכם? שילחו עתוננים ממקומכם שיש בהם ביטוי אנטי או פרו שמי? - יד על הלב! האם מעולם לא קרה לכם משהו שתוכלו לספר לנו אודותיו? האם איש מכם לא הווה היכרות עם אנשים פרט לחוויות המלחמה שלכם?¹⁹

עמדתו הפוליטית והתברתית של ה"שילד"

כאשר עוקבים אחר גיליונות השילד, נראה שכלי הביטוי המרכזי של ה-RJF היה א-פוליטי, על מפלגתי ושאף רק להסביר את עמדות האיגוד כלפי חוץ, ולטפח רוח האחוה הוותיקה בקרב הקהילה היהודית. אגב כך דגל כתב העת בערכים שמרניים. הדימוי של חברה שבה תופשות סגולות צבאיות עמדה היררכית גבוהה, עבר כחוט השני בסיפורים אין ספור מן המלחמה. נראה היה שלמען המטרה המשותפת של עמידה בפני המתקפות האנטישמיות, העדיף האיגוד גוון כמו צבאי. משפטים כגון "כנגד האויב המשותף יש להעמיד חזית מלוכדת,"

נשענו מילולית על עולם מוכר של סדר צבאי.²⁰ נושאי משמעת, כושד גופני וסגולות צבאיות כלליות עמדו במרכזן של כתבות רבות. שוב ושוב נדרשו חברי האיגוד והקוראים "להשתלב בציבור הגדול", שכן לא כל אחד "יכול להיות מנהיג", אך "אף מנהיג אינו יכול להשיג דבר, אם אין בו הכרה המחוקת שהוא נשען על המון גדול של חברים."²¹ הדגש הנשנה על שמירת המסורת, רוח המולדת, והאמונה שערכו של אדם נמדד באומץ לבו, גבורתו וכבודו מעיד על עמדה שמרנית במקורה. חוויית המלחמה הועלתה לדרגת קנה המידה להווה.

עבור החיילים המשוחררים היהודים, היתה גרמניה נושא התייחסות חשוב ביותר והיא עמדה במרכזו של כל כתבה פטריוטית. המולדת היתה מעל לכל ביקורת, ערך לכשעצמה. כמו בכל לאומיות, אמורה היתה גם אהבת המולדת של ארגון חיילי החזית לשמש גורם אינטגרטיבי. הדבר קרה גם כלפי חוץ, על ידי היבדלות מארגונים מקבילים אחרים. זה קרה גם כלפי פנים, על ידי כך שניתן ליהדות כיוון שגרם להיבדלותו הברורה של איגוד חיילי החזית היהודים מן הציונות. ברור שלאומיות מסוג זה אינה פועלת בחלל ריק מבחינה פוליטית. יושב הראש של האיגוד נמנה עם המפלגה הגרמנית העממית, בעלת הנטייה הלאומית-ליברלית שעתידיה היתה להפוך תוך שנים מספר - בעיקר בהשפעתו של גוסטב שטרומן - לעמוד התווך של הרפובליקה הוויימריית. דר שילד חיפש שותף בכל מפלגה, בתנאי שלא תהיה אנטישמית, וטוב יותר, שתגן על היהודים במאבקם נגד תקיפתם. בהתאם לכך, הנחה העתון את חברי האיגוד להקפיד על שלוש נקודות בעת בחירות: ראשית, יש להשתתף בבחירות. (מי שאינו בוחר, עוזר לאנטישמיות); שנית, יש לבחור במפלגה "העומדת על קרקע התפישה הרפובליקנית," ושלישית, המפלגה שיש להצביע עבורה יכולה להיות רק מפלגה "המתנגדת חד משמעית, לשיתוף פעולה עם גורמים אנטישמיים."²²

אסטרטגיה של הדיפת האנטישמיות

בהזדמנויות שונות הדגיש ליאו לבנשטיין שאיגוד חיילי החזית היהודים יגשים את ייעודו, "כאשר תיהרסנה החומות שבין אזרחים יהודים ולא יהודים."²³ המאבק נגד האנטישמיות נראה, אפוא כמטרת על, שכל התפקידים האחרים כפופים לה. בדברים הבאים ייבחנו האסטרטגיות של דר שילד ששימשו להשגת מטרה זו. ניתן להבחין בארבעה דפוסי יסוד: א. הטיעון העיקרי שבאמצעותו יכלה העתונות של החיילים היהודים לזכות בהערכה בציבור, היה דימויו של הלוחם. זאת מכיוון שיהודי השם נפשו בכפו למען גרמניה, הוא היפוכו בגמור של הסטריאוטיפ שנפוץ בעתונות האנטישמית. התיאור בעתונות קבע גם כיצד תוערך בציבור בכלל נאמנותו ואהבת המולדת של כל היהודים. במיוחד סמך השילד על השפעתן של כתבות תיעוד. לכאלה נחשבו מאמרים כגון "יהודים במלחמת העולם",²⁴ "משתמטים"²⁵ ו"מן המלחמה הגדולה".²⁶ שורת מאמרים שלמה סיפרה על שדות הקרב לשעבר, והחיותה את העבר הצבאי. בין שדובר על ים או יבשה, בין שדווח על קרבות במושבות, תמיד עורר הדבר את הרגשת ה"אנחנו" והווקו הקשר והאחוה.²⁷ האחדות, שהועלתה בכל פעם מחדש, היתה חשובה בהווה לא פחות מאשר בעבר. החיילים לשעבר התבטאו בהתאפקות ובעובדתיות ותיאוריהם על מעשיהם הרשימו, לכן, יותר - שכן מדובר

כרזה מ-1919 של האיגוד הממלכתי של חיילי החזית היהודיים, שבאה להוכיח את נאמנות היהודים לגרמניה. 12,000 מחיילים נפלו בשדות הקרב

זכה להצלחה גדולה ובשבוע הראשון להופעתו נמכרו 6,000 עותקים שלו.³⁵ בשילד חגגו את היצירה, כי ראשית נתפש המדיום של ספר, בניגוד לעתונות, כ"נשק הגנה רוחני שחודו אינו מתקהה". שנית, טייס הינו ללא ספק "דמות צבאית, בעלת גוון של גבורה". עם זאת, זו היתה רק ההתחלה וברור היה שחייב להיכתב תיאור מקיף בהרבה של הנושא "יהודים כחיילים": "אנו חיילי החזית היהודים, תבים לאבותינו ולילדינו לחבר יצירה שתאפשר לנו... לקצץ את ראשה של כל עלילה. עדיין יש זמן!"³⁵ ואולם, מעולם לא נכתבה יצירה כזאת. ספרו של טיילהבר שיצא בעשר השנים הבאות במהדורות נוספות, מילא, עם זאת, את החסר בהצלחה רבה.

ב. השילד הזכיר במאמריו המוקדמים את המספר 12,000 כמניין קורבנות היהודים בצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה. לבקשתו של לבנשטיין, תרם הצייר הנודע מקס ליברמן לחילי החזית היהודים

היה במעשים שעשו בשעתו כגרמנים. באווירת שנות ה-20 וה-30 היתה חשיבות לכך שזה הישג "יהודי". אלה שדיווחו על מעשהם לא הסתירו את גאוותם כיהודים. מתוך הזהות הגרמנית-יהודית הזו, התפתחה באמצעות המאמרים בעתון האיגוד יותר ויותר גם הזהות היהודית, שאמורה היתה עתה לעמוד כשות זכויות ליד זו הגרמנית. מאמרים כגון "היהודים כחיילים",²⁸ "יהודים כלוחמים",²⁹ "קורבנות המלחמה שלנו והישגנו המלחמתיים",³⁰ עיונים היסטוריים כמו "גורל היים של לוחם חופש 1914/15"³¹ וכן "טבעה של הצבאיות בישראל העתיקה",³² אמורים היו להוכיח שמאמציה של העתונות הימנית-רדיקלית להראות נחיתות של יהודים, נדונה לכישלון, שכן "תפקידו הראשון של ארגון החזית הוא עדיין להרוס את השקר, שהיהודי הוא חייל גרוע."³³ ב-1925 ראה אור ספרו של פליקס א. טיילהבר (Theilhaber) "טייסיים יהודיים במלחמת העולם", אשר

טוענים שהיהודי הינו רכרוכי, רפוי ולא מסוגל להשיגים פסיים שבצידם נדרשת גם הפגנת אומץ לב. על כך שטענה זו אינה אמת, מוכח כבר על ידי מספרם הרב של אלופי ספורט יהודים בכל הדיסציפלינות הספורטיביות.³⁶ לאחר שבועיים באה הערה משלימה: "היהודי הספורטיבי הוא, פנימית וחיצונית, הוכחה נגד להאשמות מרושעות רבות. הספורט מעצב את האופי, מחנך לכוה, יושר ופשוטות, מחזק את כוח הרצון והביטחון העצמי, ומפתח את אומץ הלב."³⁷ ניצחונות של ספורטאים יהודים צוינו בהרחבה. ניצחון יהודי כפול בתחרות בין לאומית בריצת 5,000 מ', כשאחד המתחרים בא מפּינלנד והאחר מגרמניה, לווה במשפט הרו משמעי: "בכל מקרה הראה היהודי שוב שגם אנחנו מוציאים מקרבנו אתלטים בעלי שיעור קומה עולמי."³⁸ ההצלחה המוכחת בתחום הספורט גרמה לעורכי השילד לחפש יותר ויותר אחר אפשרויות לניצול פוליטי שלו. ב-1928, לדוגמה, כתב ג'ורג' רוזנבאום (Rosenbaum): "דווקא משום שהיום מתעניינים כל חוגי האוכלוסייה בארועים ספורטיביים, חייבים אנו לקשר את מערכת ההסברה שלנו עם הספורט. על כן ממש חובה עלינו לחזק את כל האגודות המקומיות בספורטאים יהודים."³⁹ עם הזמן הוברר, שאין די במדור ספורט, ובינואר 1933 הוציא דר שילד כתב עת עצמאי בשם Die Kraft (הכוח). עמדתו של כתב העת החדש היתה שעל כל היהודים לשאוף לאינטגרציה ולשיתוף. הספורט מזמן אפשרות לכולם להתרכז בכל עת סביב עניין לא פוליטי. יתרון זה נתגלה כחשוב ביותר לאחר 1933.

ד. קברניטי השילד - וזהו פן רביעי של הנושא - תפשו את עבודתם תמיד כפוליטית מעיקרה. העתון דחה את עמדותיהם של מתנגדים מוצהרים מן הימין או השמאל, אך לא הציב קו עצמאי משלו. עם זאת, ניתן להבחין בשני קווים קבועים. האחד נבע מתוך תפקידו המרכזי של איגוד החיילים. מדובר היה בהדיפה מתמדת של מתקפות האנטישמיות. תפקיד זה אפיין את העתון גם בימי רגיעה יחסית בפוליטיקה הפנימית, ונגד בבירור את תפישותיהם של רוב היהודים הגרמנים בשנות ה-20.⁴⁰ הסיבה לכך היתה, בלי ספק, הסקירה השיטתית והמתמדת של ה"שוק" האנטישמי בגרמניה ובאירופה כולה. אף שהכתבות נגד האנטישמיות היו נמרצות תמיד, הרי שהיתה עלייה ניכרת במספרן בתחילת שנות ה-30. נושאים שוליים נדחקו הצידה, פרט לוויכוח על 12,000 החללים היהודים שלא ירד מן הפרק, והוכנס בכל הקשר אפשרי. בשנים 1929-1933 עסק כמעט כל מאמר ראשי בהסברת תפקידם של יהודים בגרמניה, או שדחה טיעונים אנטישמיים והתנבא להתפתחויות קודרות במדינה. נימת הדברים הלכה והתריפה, ככל שקולם של המתונים בגרמניה הלך ונמוג.⁴¹

הקו הקבוע השני הוא בקבלה עקרונית של השיטה הרפובליקנית וסמליה. בכך תמך כתב העת של האיגוד בעמדה שהבדילה בבירור בינו לבין רוב איגודי החיילים המשוחחרים האחרים. בעוד כלי ביטוי של איגוד החיילים המשוחחרים הגרמנים העלו את הקיסרות לגורם ההודות החשוב ביותר,⁴² הבחין השילד בבירור בין העבר המלחמתי לבין ההווה הרפובליקני. העיסוק בעבר המלחמתי התאפיין בעתון יותר במושגים כמו מולדת, ארץ או מדינה, ולא בשיטה הקונקרטי של המונרכיה. לגבי ההווה של שנות ה-20 ושנות ה-30 המוקדמות, לעומת זאת, הודדה השילד חד משמעית עם השיטה הרפובליקנית,

רישום שכותרתו "לאמהות של שנים עשר האלף".³⁶ רק כאשר פרץ ויכוח פומבי בין CV-Zeitung, עתונו של האיגוד המרכזי של יהודי גרמניה לבין Tannenbergbund הלאומני, שנושאו המספר 12,000, נכנס השילד לעניין במרץ לא רגיל.³⁷ במכתב פתוח שהתפרסם בעתון הגרמני-לאומני, נטען שלא 12,000, אלא רק 4,697 יהודים נפלו במלחמה. ליאו לבנשטיין ראה בכך "האשמת מלחמה שקרית" חדשה המתרגשת על היהודים, והעדיף שלא לעסוק בעניין כלל: "איננו חייבים להצהיר שוב ושוב על אהבתנו ומחויבותנו למולדת הגרמנית. את אשר עשו היהודים עבור גרמניה בזמן שלום ובזמן מלחמה, הכוחות היקרים שהקדישו לבנייתה מחדש, ובמיוחד דמם של בנינו שנפלו - כל אלה חייבים לעורר בכל אדם הגון דעה ויחס אלינו, כפי שאנו דורשים אותו כיהודים גרמנים החיים בגרמניה."³⁸ בעצם קל היה לראות את הסכנה האורבת בטענה הנזכרת: היתה בכך הזמנה לאנטישמיות להשתמש בנוסחה הפשוטה והשגורה שהיהודים - פרט למעטים - היו בכל זאת פחדנים בקרב, ובכך יש להם חלק במפלה שנחלה גרמניה במלחמת העולם הראשונה.³⁹ כתב המכתב בעתון הלאומני ביקש רשימה של כל הנופלים היהודים "תוך ציון הגדוד ויום המוות" והביע - בלגלוג - ספק "אם פעם תופיע רשימה כזאת."⁴⁰

רשימת הנופלים אכן הופיעה. השילד ניצל את ציון עשור לקיומו של איגוד חיילי החזית היהודים והדפיס, בין אפריל 1928 לאפריל 1929, את שמות 10,089 חיילי החזית היהודים שנפלו.⁴¹ הנתונים נלקחו מתוך סטטיסטיקה רשמית משנת 1922. ציון כי הרשימה אינה מלאה ולאור זה ניתן היה לבסס את המספר של 12,000 באופן משכנע.⁴² העתון ניצל את מתי מלחמת העולם שוב ושוב כדי להדוף מתקפות אנטישמיות. עד 1933 כמעט שלא עבר חודש מבלי שמספר הנופלים יישקל בדיון ציבורי כלשהו. המטרה היתה, ככל הנראה, להקל על אלה החיים בהווה את מאבקם להכרה חברתית. בנובמבר 1932 פורסמו מחדש השמות, הפעם בספר, שהוצג בטקס חגיגי שבו נכחו גם נציגי איגודי החיילים המשוחחרים.⁴³ המהדורה הראשונה בהיקף 4,000 עותקים נחטפה מיד, ואולם המהדורה השנייה, בשנת 1933, נתקלה כבר במצב פוליטי שונה לחלוטין. טקסים ואירועים שכיבו את הנופלים תפסו לעתים קרובות מקום בימי חג ובזיכרון. הצהרות לרגל ימי אבל וכל גילוי אנדרטה, נתנו הזדמנות לכתבות מחודשות בעתון. על ידי שינוי דגשים בתוכן הדברים ניתן היה להתאים את הארועים בקלות לדרישות הפוליטיות האקטואליות.

חשיבות הספורט

נקודה שלישית במאבק כתבי העת של האיגודים היהודיים, והשילד בראשם, תשורטט כאן בקצרה בלבד: ההחלטה של איגודי החיילים להקנות לספורט חשיבות רבה, השתקפה בהרחבה במאמרי השילד. הספורט כלל מקצועות כגון האבקות, סיוף, כדורגל או ספורט מגע כמו ג'יו-ג'יצו. איגוד חיילי החזית היהודים החליט ב-1924 לכלול את הספורט בין תפקידיו, כדי ליצור תחומי התעניינות ופעילות לנוער. למעשה הושג יותר מכך. ענפי הספורט השונים - במיוחד ענפי מחלקת הג'יו ג'יצו,⁴⁴ נתנו הזדמנות להפגין כושר ואומץ יהודי מחודש גם בהווה.⁴⁵ כך יצאה הקריאה לנוער ללמוד היאבקות, בטיעון שספורט זה הינו "כלי נשק במאבק נגד האנטישמיות." הביסוס היה: "מתנגדינו

"הוק המדינה הוא הוק עליון" (דינא דמלכותא - דינא): "ליום החוקה אין בפי כל סיסמה אחרת זולתי הוק זה. הוא נחקק על ידי אבותינו, כאשר איבדו את מדינתם היהודית לתמיד. זהו החוק היחיד הקובע עבורנו, מתוך המסורת היהודית.⁵⁸ לבנשטיין הדגיש שוב וביתר שאת את הנייטרליות, שהיא "הבסיס לכל עבודתנו", אך ביטא אחר כך את אכזבתו מביצוע החוקה בעת הזאת: "בוודאי, החוקה שאותה אנו חוגגים היום מאשרת לנו את מה שאנו נלחמים עבורו, כשם שקרה לחוקה הקודמת [הכוונה לחוקת הקיסרות], אלא שהנייר הוא סובלני תמיד... מעולם לא היינו אנחנו, היהודים הגרמנים, רחוקים כל כך משיווי הזכויות המובטח... כפי שאנו רחוקים כיום.⁵⁹ איגוד לוחמי החזית היהודים נשאר רפובליקני, אבל התרחק מן החוקה למעשה, התרחקות שנבלמה לזמן קצר, לאחר שנבחר קורט פון שלייכר (von Schleicher) לראש הממשלה בדצמבר 1932.⁶⁰

סופו של ה"שילד"

למרות כל התחושות המוקדמות, היכתה העברת השלטון להיטלר את האיגוד ואת עובדי ביטאונו בתדהמה. במאמרו: "מן ה-30 בינואר עד ל-5 במרס", רמז אלפרד הירשנברג, שהחוקה לא התמוטטה עדיין וכי החוק יקבע סייגים לכוח.⁶¹ מצד שני הוא ציין: "מאוד לא נוח להיות יהודי כיום". עוד ב-23 בפברואר 1933 קידם העורך הראשי לודוויג פרוינד, את התפישה ש"גרמית חששות אינה דבר מועיל,⁶² ואף ציין לאחר מכן, "כרגע אין לנו כל ודאות לגבי יחסו של היטלר ל'תוכנית היהודים' של מפלגתו. אנו רוצים לחכות ולשפוט אותו לפי מעשיו." את הפתרון היחיד לזמן הנתון ראה פרוינד בהדגשת אופיו הלא פוליטי של האיגוד. ב-9 במרס 1933, הוא כתב: "לשמור על הכבוד".⁶³ פרט להתפלמסות בקשר למתקפות האנטישמיות, שנפסקה באחת, לא חלו אלא שינויים חיצוניים מעטים בדרך דיווחו של השילד. שוב הועלו הישגיהם של החיילים היהודים במלחמה ונכונותם לתרום לשיקומה של האומה. אסור שתהיה לאנשים שהביאו קורבנות הרגשה שנאבקו עבור עניין זר. פרוינד סיים את הדיון הארוך בקביעה שאין סיבה להמשיך בהסברה. העתון חזר והדגיש בכל הזדמנות שניתן להיות יהודי וגרמני בעת ובעונה אחת.⁶⁴ כאשר הוכרז בסתיו 1935 על חוקי הגזע, לא נותרה לעורכי בעתון ברירה אלא להכיר בכך שתוכניתם בדבר אפשרות כלשהי של קיום יהודי עם הנציונלסוציאליזם לא היתה אלא אשליה. ימים מעטים לפני "ליל הבדולח" בנובמבר 1938 הופיע הגיליון האחרון.

בראייה לאחור, מאמציו של איגוד חיילי החזית היהודים וכתב העת שלהם כוונו בתקופת הרפובליקה הוויימרית לכך, שלא יידחפו לפעולה על ידי מתנגדיהם, אלא שהם עצמם יקבעו את כללי המשא והמתן. ההתנהלות של האיגוד וכלי הביטוי שלו נעשו תגובתיים רק בשלוש השנים האחרונות של הרפובליקה. זה קרה כאשר התברר שגם אנשים "הגיוניים", כלומר רוב חברי המפלגות הדמוקרטיות, זנחו את התנגדותם לאמאצי השינוי של הרפובליקנים. למרות עליית הנאצים לשלטון המשיכו האיגוד ועיתונו להתקיים עוד יותר מחמש שנים. בהקשר זה יש לבחון גם את מעמדם המיוחד של לוחמי החזית בתוך הספקטרום של מבנים פוליטיים יהודיים בגרמניה. בספקטרום זה עמד דר שילד קרוב יותר ל-CV-Zeitung מאשר ל-Jüdische-

DEN MÜTTERN DER ZWOLFTAUSEND

אם שכולה יהודיה - איור של הצייר הנודע מקס ליברמן שניתן על ידו לשילד. הכותרת אמרה: "לאמהות של ה-12 אלף" (החיילים היהודים שנפלו)

מוסדותיה והאישים הבולטים בה. כאשר מת הנשיא הראשון, פרידריך אברט (Ebert), הובעה הערכה כנה להישגיו במאבק נגד "שנאה מעמדית, שנאת המונים ושנאה גזעית וכיוצא באלה מעשי שטן."⁵⁹ את הנשיא הינדנבורג לעומת זאת, קיבל העתון עם היבחרו בחשדנות רבה, משום שבמהלך מסע הבחירות שלו לא הסכו השמרנים בהסתה אנטישמית.⁶⁴

מאז 1929 שימשו מאמרי הפרשנות לימי חג ייסוד החוקה, ה-11 באוגוסט, סמן ליחס השילד לרפובליקה. את יום השנה העשירי לכינון החוקה, כיבד העתון בחיבור ארוך ששם דגש על החוקיות של ייסוד הרפובליקה בשנת 1919.⁵⁵ באוגוסט 1930, הזהיר השילד מפני ריקונה מתוכן של החוקה - מעין תחושה מוקדמת של הקוטביות וההקצנה העתידיות.⁶⁶ דאגה מיוחדת הובעה ביחס לתוכניות לצמצום זכויות האזרח של היהודים החיים בגרמניה. גם ב"יום החוקה" ב-1931 היתה תמיכה ברפובליקה, אך מבין השורות ניתן היה להבחין בהתרחקות וזירה. רושם זה נוצר במיוחד בגלל הקביעה שהחוקה "נולדה מתוך מצוקה ומוות".⁶⁷ ב-1932 גדל המרחק בין האימוץ של השיטה הדמוקרטית לבין נאמנות למדינה גרידא. ליאו לבנשטיין כתב - תחת הכותרת

- Militär und die Juden im Ersten Weltkrieg," in: *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 19 (1976), 77-146.
- Reinhard Rürup: *Jüdische Geschichte in Deutschland*, in: Dirk Blasius, Dan Diner (Ed.): *Zerbrochene Geschichte. Leben und Selbstverständnis der Juden in Deutschland*. Frankfurt/Main 1994, 94; Werner T. Angress: *Juden im politischen Leben der Revolutionszeit*, in: Werner E. Mosse unter Mitwirkung von Arnold Paucker (Ed.): *Deutsches Judentum in Krieg und Revolution, 1916-1923* (Schriftenreihe wissenschaftliche Abhandlungen des Leo Baeck Instituts, 25). Tübingen 1971.
- Alois Klotzbücher: *Der politische Weg des Stahlhelm, Bund der Frontsoldaten, in der Weimarer Republik*. Ein Beitrag zur Geschichte 1918-1933. PhD. Dissertation. "der "Nationalen Opposition Universität Erlangen-Nürnberg, 1964, 2-4.
- Zur Geschichte des Verbandes ist noch immer grundlegend: Ulrich Dunker: *Der Reichsbund jüdischer Frontsoldaten 1919-1938*. Geschichte eines jüdischen Abwehrvereins. Düsseldorf 1977.
- לבנשטיין (1879-1956) שרד את מחנה הריכוז טרוינשטט והמשיך לעבוד ככימאי לאחר מלחמת העולם השנייה, בשוודיה, נורבגיה ושוויץ. ב-1956 נפטר בנסיעה לישראל. לביבליוגרפיה של לבנשטיין ראו: Dunker, 236-238 וגם:
- Leo Brandt, "Zur Erinnerung an Leo Löwenstein", in: Leo Brandt, *Forschen und Gestalten - Reden und Aufsätze*. Köln 1962.
- כך טען גם בגיליון הראשון של Der Schild: "האידיאל שחיותי פעם היה איגוד, שהוקם - ללא תבדל - את כל מיליוני הלוהמים שעמדו במלחמה יחד כתברים. במיליונים אלה היו בודאי אותם מתוך העם הגרמני, שמוכנים היו להביא קורבנות למען הכלל ולחיות - בעזרת האידיאליזם והפשטות - את החומריות ששפתה בכל רובדי העם."
- Leo Löwenstein: "Entwicklung und Aufgaben unseres Bundes", *Der Schild*, Nr. 1, November 1921 (gemeinsam mit einem Faksimile der ersten Seite der ersten Nummer erneut abgedruckt in der Ausgabe Nr. 44/44 vom 1.11.1926).
- Abgedruckt in: *Der Schild*, Nr. 27, 5.7.1929 ("Erster Aufruf zur RjF-Gründung").
- Ibid.
- F: B-m: "Der Schild", in: *Der Schild*, Nr. 33, 20.11.1925.
- מפאת היעדר אוספים גרמניים, ניתן לאמר רק זאת על תדירות הופעתו: ב-1922 ו-1923 הופיע מדי חודש. שנת 1924 חסרה. מתחילת 1925 הופיע פעמיים בחודש, ומיולי 1925 הופיע מדי שבוע.
- "Chefredakteur Fritz Goetz - 50 Jahre!", in: *Der Schild*, Nr. 16, 19.4.1926.
- תחנתו הראשונה של לודוויג פרוינד (1898 - 1970) היתה בציכוסלובקיה. לאחר מכן היה פרופסור לפוליטיקה באוניברסיטת רוזוולט בשיקגו. ב-1961 חזר פרוינד למערב גרמניה. Duncker, 244-246.
- J[acob] Ledermann: "Wie arbeitet das Bundesbüro?", in: *Der Schild*, Nr. 44/45, 1.11.1926.
- Ibid.
- "Der Schild achtätig!" In: *Der Schild*, Nr. 12, 15.6.1925.
- F: B-m: "Der Schild", in: *Der Schild*, Nr. 33, 20.11.1925.
- Saló Koppe: "Die Wahlen und wir", in: *Der Schild*, Nr. 20/21, 16.5.1928.
- Ludwig Landsberger: "Was der RjF verlangt", in: *Der Schild*, Nr. 25, 27.6.1927.
- Saló Koppe: "Die Wahlen und wir", in: *Der Schild*, Nr. 20/21, 16.5.1928.
- Leo Löwenstein: "Auf Posten", in: *Der Schild*, Nr. 17, September
- Rundschau** הציוני. היו קשרים אישיים ותכניים עם האיגוד המרכזי של יהודי גרמניה, אף שדר שילד השתדל להתרחק מן הפולמוס שלו עם התנועה הציונית-גרמנית הקטנה עדיין בשנות ה-20, ואפילו השתדל להופיע כמתווך.⁶⁶ לאחר 1933 הותקף דר שילד קשות על ידי הציונים בשל עמדתו, שכן חוסר התוחלת של סימביוזה גרמנית-יהודית תחת מטרייתם של הנאצים היה ברור לחלוטין. מאידך, לא היה ספק שהחיילים המשוחררים היהודים וכו' ביחס מעט טוב יותר מצד הנאצים מאשר יהודים אחרים. עם זאת, יש לבדוק באיזו מידה ניצל את RjF מעמדו המיוחד.⁶⁷ צמיחת המודעות והביטחון העצמי אצל אינטלקטואלים יהודים בשנות ה-20 שתוארה על ידי מיכאל ברנר, התבטאה אצל איגוד החיילים המשוחררים בכך, שראו עצמם "אזרחים רגילים" בגרמניה.⁶⁸ כחוט השני בשילד עוברת הדרישה להכרה ברורה ביהדות, דרך כל הכתבות וסיפורי הזכרונות. את מקם ליברמן שיבחו משום ש"ככל שהסתייגו ממנו הגרמנים בשל יהדותו, כך הדגיש אותה יותר."⁶⁹ האויב מן המלחמה של פעם, היה קרוב יותר - כך נראה - אל החיילים היהודים מאשר חבריהם הם.⁷⁰ הם ציפו שמאמרים על תרבות יהודית יהפכו את היהדות לחלק ממסורת יהודית גרמנית, אלא שהתוצאה היתה עידוד הכרתם של הקוראים בתרבותם היהודית "שלהם".⁷¹ ספורטאים יהודים הוכיחו לא רק את שוויון ערכם ללא יהודים. החוויה של אומץ וכוח עוררה הרגשת השתייכות יהודית, אף שהכוונה מלכתחילה היתה רק לשאוף לקשר עם הגרמנים הלא יהודים. כך התנגש רגש ההשתייכות היהודי עם הלאומיות הגרמנית. אמנם יחד עם הדגשת התכונות הצבאיות, הוציא השילד בלא ספק את הרוח ממפרשי הביקורת האנטישמית, אך אין לזלזל בערך היהודי העצמי. יתרה מזאת, התגלה כאן פטריוטיזם ללא תמונת אויב ושנאה. חיילי החזית היהודים אף התאחדו עם אויביהם בעבר בשלילת המלחמה. הלאומיות הגרמנית הוצאה מהקשרה המקורי והועמדה בהקשר חדש, שמשמעו היה פיוס בתקופה לא שקטה. מסר מיוחד במינו זה לא נקלט.
- עברית: אסתר מישאל
- ***
- Cf. Peter Pulzer: *Der Erste Weltkrieg*, in: *Deutsch-jüdische Geschichte*, Vol. 3. München 1997, 356-380; Paul Mendes-Flohr: "The Kriegserlebnis and Jewish consciousness," in: Wolfgang Benz, Arnold Paucker, Peter Pulzer (Ed.), *Jüdisches Leben in der Weimarer Republik/Jews in the Weimar Republic* (Schriftenreihe wissenschaftliche Abhandlungen des Leo Baeck-Instituts, vol. 57), Tübingen 1998, 225-237, 227-228. Am 5. 5- באוגוסט 1914 התקיימו בכל בתי הכנסת בברלין תפילות למען צבא גרמניה. הרב ליאו בק הביע בפני הקהילה הליברלית ב-Fasanenstrasse תמיכה בלתי מסויגת באופן ניהול המלחמה הגרמנית.
- על המובן המיוחד של מושג זה והתבדל בין חוויה להתנסות, מצביע פאול מנדס פלור: *The Kriegserlebnis and Jewish consciousness* p. 225-227.
- Hans-Helmuth Knütter: *Die Juden und die deutsche Linke in der Weimarer Republik 1918-1933* (Bonner Schriften zur Politik und Zeitgeschichte 4). Düsseldorf 1971, 52-55.
- Ausführlich zu diesem Vorgang: Werner T. Angress: "Das deutsche

- Erinnerung (1919-1933), in: Benz, Paucker, Pulzer (Ed.), *Jüdisches Leben*, 173-196. 1923.
- בחדושים הראשונים של מגהיגותו של אדולף היטלר בסוג המושג "התגוננות" 51
 ובמקומו בא - גם מעבר ל-30 בינואר 1933 - המושג "הבהרה". ראה: "Die
 "Aufklärung - trotz Aufklärungsarbeit des RjF" (12.1.1933); 24
 alledem" (23.3.1933). *Der Schild*, Nr. 4, 31.1.1927. 25
 "Immer wieder: Aufklärung" (26.1.1993); "Aufklärung - trotz 26
 alledem" (23.3.1933). *Der Schild*, Nr. 32, 9.8.1929. 27
 Cf. Klotzbücher, *Der politische Weg des Stahlhelm, Bund der 28
 Frontsoldaten, in der Weimarer Republik, passim* *Der Schild*, Nr. 5, 1.3.1925; 29
 "Reichspräsident Ebert", in: *Der Schild*, Nr. 6, 15.3.1925. 30
 Leo Lö[wenstein]: "Nach der Wahl", in: *Der Schild*, Nr. 10, 31
 15.5.1925. *Der Schild*, Nr. 39, 4.10.1926. 31
 A. Dienemann: "Zehn Jahre deutsche Republik", in: *Der Schild*, Nr. 32
 31, 2.8.1929. *Der Schild*, Nr. 5, 1.3.1925. 32
 Leo Lö[wenstein]: "Zum Verfassungstage", in: *Der Schild*, Nr. 15, 4
 14.8.1930. *Der Schild*, Nr. 24, 18.6.1928. 33
 L[udwig] F[reund]: "Zum Verfassungstag am 11. August", in: *Der 16
 Schild*, Nr. 15, 13.8.1931. *Der Schild*, Nr. 16, 28.8.1930. 34
 Leo Löwenstein: "Des Staates Gesetz ist oberstes Gesetz", in: *Der 23
 Schild*, Nr. 15, 11.8.1932. *Der Schild*, Nr. 4, 23.1.1928. 35
 Ibid. 59 *Der Schild*, Nr. 48, 28.11.1927. 36
 Leo Lö[wenstein]: "Zum Regierungswechsel", in: *Der Schild*, Nr. 23, 8.12.1932. 37
 23, 8.12.1932. *Der Schild*, Nr. 5, 1.3.1925. 38
Der Schild, Nr. 3, 9.2.1933. 39
Der Schild, Nr. 4, 23.2.1933. 40
Der Schild, Nr. 5, 9.3.1933. 41
 Ibid. 64
 Zur Kontroverse zwischen *CV-Zeitung* und *Jüdischer Rundschau*: 42
 Katrin Diehl: *Die jüdische Presse im Dritten Reich. Zwischen 43
 Selbstbehauptung und Fremdbestimmung* (Conditio Judaica 17). 44
 Tübingen 1997; Herbert Freedon: *Die jüdische Presse im Dritten 45
 Reich*. Frankfurt/Main 1987. 46
 כאן יש לצאת ממאמצי של ליאו לבנשטיין שביקש להגיע להבנה עם הנאצים, 47
 הבנה שהיתה גותנת ל- RjF מעמד עדיף לעומת ההתארגנויות היהודיות האחרות. 48
 Duncker, 145-153. 49
 Michael Brenner: *The Renaissance of Jewish Culture in Weimar 50
 Germany*. New Haven, London, 1996. 51
 Walter Mendelsohn: "Max Liebermann", in: *Der Schild*, Nr. 24, 52
 20.6.1927. *Der Schild*, Nr. 14, 5.4.1929. 53
 "Die Juden in den Armeen der Entente", in: *Der Schild*, Nr. 19, 54
 14.8.1925. *Der Schild*, Nr. 14, "Zwölftausend!", 55
 Zum Beispiel in mehreren Artikeln über Moses Mendelssohn wie: 56
 Paul Hildebrandt: "Moses Mendelssohn als deutscher Volkserzieher", 57
 in: *Der Schild*, Nr. 36, 6.9.1929 (sowie weiteren Artikeln in dieser 58
 Ausgabe). Ebenso: Margarete Caemmerer: "Jüdische Altertümer auf 59
 der Jahrtausend-Ausstellung in Köln", in: *Der Schild*, Nr. 17, 60
 31.7.1925; Max Osborn: "Ein Museum jüdischer Kunst", in: *Der 61
 Schild*, Nr. 11, 15.3.1926. 62
 "Die antisemitische Kriegsschuldflüge." In: *Der Schild*, Nr. 10, 63
 5.3.1928. *Der Schild*, Nr. 16, 16.4.1928; 64
 "12000 gefallene Juden". In: *Der Schild*, Nr. 16, 16.4.1928; 65
 "12000 gefallene Juden". In: *Der Schild*, Nr. 14, "Zwölftausend!", 66
 5.4.1929. in: *Der Schild*, Nr. 14, "Zwölftausend!", 67
Deutschen Zeitung-ב Baumann 68
 "מי שהוזה את המלחמה כבוגר, יודע שרובם המכריע של יהודים כשירים עשו כל 69
 מאמץ להתרחק מחלקי חזית מסוכנים. ככל שהתארכה המערכה, כך התבלטה 70
 תופעה זו יותר. כמה יהודים יכולים היו להיוותר בחזית חיל הרגלים ביום ה- 11 71
 בנובמבר 1918?" (תגובה זו פורסמה ב- *Der Schild*, Nr. 16, 16.4.1928 72
 "Die antisemitische Kriegsschuldflüge", in: *Der Schild*, Nr. 10, 73
 5.3.1928. 74
 "Unsere Kriegsoffer und Kriegsleistungen". In: *Der Schild*, Nr. 16, 75
 28.8.1930. 76
 Der Abschluss des Abdrucks erfolgte in der Nr. 14, 5.4.1929. 77
 "Feierstunde des RjF", in: *Der Schild*, Nr. 22, 24.11.1932. 78
 "Der erste Deutsche Meister im RjF", in: *Der Schild*, Nr. 29, 79
 19.7.1926. 80
 "Zeigt jüdische Sportler!", in: *Der Schild*, Nr. 31, 4.8.1928. 81
 A. Gottlieb: "Juden lernt boxen", in: *Der Schild*, Nr. 1, 1.1.1925. 82
 Jakob Ledermann: "Land!", in: *Der Schild*, Nr. 4, 15.2.1925. 83
 "Katz's überraschender Sieg", in: *Der Schild*, Nr. 25, 27.6.1927. 84
 Georg Rosenbaum: "Zeigt jüdische Sportler!", in: *Der Schild*, Nr. 85
 31, 4.8.1928. 86
 Werner Bergmann/Juliane Wetzl: "Der Miterlebende wei' nichts". 87
 Alltagsantisemitismus als zeitgenössische Erfahrung und spätere 88